

Granskning av kommunens kapital i form Va-anläggningar samt dricksvattenförsörjning

Revisionsrapport
Tranemo kommun

Kristian Gunnarsson

Viktoria Bernstam

KPMG AB

2022-03-10

Innehållsförteckning

1	Sammanfattning	1
2	Bakgrund	3
2.1	Syfte och revisionsfrågor	3
2.2	Avgränsning	3
2.3	Revisionskriterier	3
2.4	Metod	4
3	Ledningsnät och anläggningar för dricksvatten och avlopp	4
3.1	Kommentar och bedömning	6
3.2	Styrdokument och konsekvensbeskrivningar	7
3.2.1	Kommentar och bedömning	9
3.3	Verksamhetsmål, statistik, driftsäkerhet och kvalitet	9
3.3.1	Kommentar och bedömning	11
3.4	Taxa och kostnadsfördelning mellan VA- och skattekollektiv	11
3.4.1	Kommentar och bedömning	13
4	Dricksvattenförsörjning och beredskap	13
4.1	Ansvar för dricksvattenförsörjning	13
4.2	VA-försörjning (dricksvatten, spillvatten och dagvatten)	14
4.2.1	Dricksvatten	14
4.2.2	Spillvatten	15
4.2.3	Dagvatten	15
4.3	Nödvatten och krisberedskap	15
4.3.1	Kommentarer och bedömning	16
5	Slutsatser och rekommendationer	17

1 Sammanfattning

Vi har av Tranemo kommuns revisorer fått i uppdrag att granska kommunens kapital i form av Va-anläggningar samt dricksvattenförsörjning. Syftet med granskningen är att bedöma huruvida kommunens underhåll är tillräckligt eller om det innebär risker för kommunen i ett ekonomiskt och verksamhetsmässigt perspektiv.

Vi bedömer sammantaget att kommunen historiskt byggt upp en skuld i sin VA-infrastruktur. Vi välkomnar den ambitionshöjning som finns inom VA-verksamheten när det gäller att ta fram nödvändigt strategiskt underlag inom VA-området.

Det genomsnittliga anslaget den senaste tidsperioden indikerar att ledningsnätet i Tranemo kommun förutsätts uppnå en livslängd på cirka 400 år. Detta förhållande kan självklart inte anses vara långsiktigt hållbart. Eftersom det handlar om långa tidscykler är det svårt att bedöma ett enskilt år i dessa perspektiv. Vi anser det vara av stor vikt att allt strategiskt underlag färdigställs och att verksamheten därefter konkretiserar sina ambitioner gällande ledningsförnyelse i ett långsiktigt perspektiv.

Vårt helhetsintryck är att verksamheten är på rätt väg genom att de tagit fram en stor del strategiskt underlag samt att det pågår arbete med underlag som saknats under lång tid. Vi bedömer att ambitionen att uppnå kostnadskontroll och ett 0-läge ekonomiskt är helt nödvändigt för att kunna "börja om" och ta fram underlag för en mer långsiktig finansiering av verksamheten som bör vara självfinansierad via avgifter.

Vår bedömning är att det finns en god kunskap om vilka åtgärder som behöver göras och verksamheten är inne i verkställigheten av dessa mest akuta åtgärder vid tidpunkt för granskningen.

Vi bedömer att det behöver göras en analys av nuvarande organisations sårbarhet och en bedömning av kapaciteten på utredningssidan i verksamheten.

Vi bedömer också att det på sikt finns behov av att det tas fram en långsiktig underhållsplan för ledningar och verk som identifierar och klassificerar behoven på minst 10 års sikt och att denna plan revideras och hålls aktuell och ses som ett naturligt underlag även till den framtida finansieringen av verksamheten, dvs hur taxeutvecklingen behöver se ut.

Vi bedömer att det inte kan anses rimligt att en tredjedel av en producerad vara "försvinner" och aldrig blir debiterad. Vår uppfattning är att det finns insikt i de åtgärder som krävs för att minska de problem som finns när det gäller tillskottsvatten och vattenförluster. Vi vill uppmuntra till att åtgärder som identifieras i olika utredningar tydligt presenteras för politiken så att det skapas en förståelse för de åtgärder som behövs.

Vi ser det som angeläget att principer om kostnadsfördelning i gemensamma projekt formaliseras och utmynnar i nedtecknade principer. Utöver en bättre effektivitet i dessa ärenden skapas också en transparens i vad som gäller och säkerställer kontinuiteten vid eventuell personalomsättning.

Trots att vi ser att många positiva åtgärder vidtas för att säkra dricksvattenförsörjning och beredskap vill vi rekommendera att övningsverksamheten ges större prioritet

Tranemo kommun
Granskning av kommunens
kapital i form av Va-anläggningar
samt dricksvattenförsörjning

kommande år och ser att det är av stor vikt att olika kommunala verksamheter (särskilt samhällsviktiga verksamheter) involveras i en sådan övning gällande längre avbrott i dricksvattenförsörjningen.

2 Bakgrund

Vi har av Tranemo kommuns revisorer fått i uppdrag att granska kommunens kapital i form av Va-anläggningar samt dricksvattenförsörjning.

2.1 Syfte och revisionsfrågor

Syftet med granskningen är att bedöma huruvida kommunens underhåll är tillräckligt eller om det innebär risker för kommunen i ett ekonomiskt och verksamhetsmässigt perspektiv.

Rapporten avser att besvara följande revisionsfrågor:

- Hur sker styrning, ledning och ansvar beträffande underhåll av ledningsnät?
- Vilken statistik och nyckeltal följer verksamheten?
- Vilket beslutsunderlag finns? (Finns aktuella underhållsplaner för ledningsnät?)
- Hur är förnyelsetakten på ledningsnät i förhållande till beräknad livslängd (anslagsutveckling över tid)?
- Finns dokumentation avseende kort- och långsiktiga underhållsbehov (konsekvensbeskrivningar/beslutsunderlag)?
- Vilken samordning sker mellan gata/VA vid ledningsgrävningar (skattekollektiv respektive avgiftskollektivet, projektredovisningar)?
- Driftaspekter: avloppsstopp, vattenläckor, ovidkommande vatten (inträngning), utläckage (svinn), kapacitet vid reningsverk (miljökrav).
- Hur säkerställs vattenkvaliteten (kvalitetskrav, vattenverk)?
- Finns aktuell beredskapsplan för katastrofer i vattenförsörjningen?
- På ett övergripande sätt kartlägga hur kommunen säkerställt produktion i vattentäkt och tillkomst av reservtäkt?

2.2 Avgränsning

Granskningen avser Kommunstyrelsen.

2.3 Revisionskriterier

Vi kommer att bedöma om rutinerna uppfyller:

- Kommunallag
- VA-lagen
- Tillämpbara interna regelverk, policys och fullmäktigebeslut

2.4 Metod

Genomförandet har bestått i att relevant dokumentation analyserats. Utifrån dokumentanalysen har avstämningar och intervjuer skett med kommunstyrelsens presidium, sektionschef, enhetschef samt VA-ingenjör och utredare.

Föreliggande rapport har faktakontrollerats av samtliga personer som intervjuats.

3 Ledningsnät och anläggningar för dricksvatten och avlopp

lakttagelser

Inom kommunen finns totalt ca 43 mil ledningar (vatten (18), dag (9,5) och spill 16). Till detta kommer 10 vattenverk och 7 avloppsreningsverk.

Det är i allmänhet svårt att beräkna livslängden på ledningsnätet. Livslängden anses till stor del bero på miljön som ledningen ligger placerad i, tidigare materialvalspolicy och historiska materialkvaliteter. Avskrivningar görs normalt på 50 år. Kostnaden för att lägga ledning varierar mycket beroende på om det är nyläggning eller lagning samt längden på ledningen och om det är centrumnära mm.

Nyanskaffningsvärdet på kommunens ledningsnät kan grovt uppskattas till cirka 4,3 miljarder kronor (ca 10 tkr per meter)¹. Därmed förutsätts en årlig reinvestering på ca 86 mnkr för att uppnå en förnyelsetakt som motsvarar avskrivningstiden (50 år)². En årlig reinvestering på cirka 43 mnkr förutsätter att ledningsnätet håller i 100 år. En årlig reinvestering på ca 21 mkr blir 200 år o s v.

Intervjuade framhåller att de inte själva gjort några beräkningar av omläggningstakten och det finns inte några specifika målformuleringar kring omläggningstakt. Däremot framgår att frågan är prioriterad och finns med som ett prioriterat område i VA-planen och andra strategiska dokument.

Vi har begärt in budget och utfall för de senaste åren gällande förnyelseinsatser i ledningsnätet (se tabell 4:1). I underlaget finns i vissa investeringsposter angivet reinvesteringsåtgärder i både ledningar och verk. Dessa är inte specificerade och har därför inte tagits med i materialet.

¹ Beräkningen är i allra högsta grad teoretisk. Antagandet om 10 tkr/meter ligger dock sannolikt nära den verkliga genomsnittliga kostnaden för nyläggning.

² Att ha en omläggningstakt som motsvarar avskrivningstiden är inte rimligt och inte eftersträvansvärt. Långsiktigt bör målet vara att närma sig 100-150 år.

Tabell 4:1

År	2016	2017	2018	2019	2020
Budget (mnkr)	4,6	9,4	6,3	7,6	3
Utfall (Mnkr)	6,5	8,9	8,6	9,4	2,4

Utfallet sett i genomsnitt under den gångna femårsperioden är därmed cirka 7 mnkr per år för ledningsförnyelse. Detta är sannolikt i överkant eftersom det för något enskilt år angavs att det i investeringsposten för ledningsförnyelse fanns med reinvesteringar i verk.

Om denna genomsnittssiffra (7 mnkr) långsiktigt etableras uppgår omläggningstakten på ledningsnätet enligt det teoretiska exemplet ovan till drygt 400 år.

Enligt intervjuade politiker och tjänstepersoner har verksamheten haft några utmanande år bakom sig med chefsomsättning och bristande fokus på det strategiska arbetet kring VA-området. Likaså uppges att det historiskt funnits dålig insikt i ekonomi och finansiering. Det är sedan ett år tillbaka ungefär först som arbetet med strategiska styrdokument påbörjats samt få en överblick över ekonomi och långsiktig finansiering. Under 2021 antogs VA-strategiplanen som består av VA-översikt (nulägesbeskrivning) samt riktlinjer för vatten och avlopp. Under 2022 beräknas VA-handlingsplan antas. VA-handlingsplanen bygger på antagna riktlinjer som enligt uppgift ska uppdateras vart fjärde år.

När det gäller specifikt ekonomin har verksamheten senare år haft en hög investeringstakt som inte kunnat finansieras med avgifter vilket gjort att verksamheten har gått med underskott. Målet enligt intervjuade är att under innevarande och kommande år uppnå ett 0-resultat för att därefter kunna planera för en mer långsiktig finansiering och täckning via avgifterna.

För att kunna höja taxor och få verksamheten självfinansierad krävs att ovan angivna strategiska dokument kan redovisas för politiken och förklara behoven.

När det gäller kunskap om ledningsnätets status uppges att den kunskapen finns i "huvudet" på personal som jobbat länge i verksamheten. Det finns också en prioritering och åtgärdslista för de åtgärder som behöver göras under de närmaste åren. Arbetet och prioriteringen är också beroende av kommunens översiktsplan och de områden som prioriteras för utveckling av nya bostadsområden.

Intervjuade framhåller också att verksamheten behöver bli bättre på att tydligt avsätta och budgetera pengar för olika specifika utredningar som behöver göras och matcha med utredare internt eller externt.

För att identifiera status på ledningsnätet så sker i ganska hög utsträckning filmning av ledningar. För filmningen anlitas extern leverantör men intervjuade framhåller att

förmågan att bedöma och klassificera utifrån underlaget, finns kompetens för internt i organisationen. Alla filmningar dokumenteras i verksamhetssystemet.

Intervjuade framhåller också att relining används i stor utsträckning istället för utbyte av ledning. Kostnadseffektiviteten framhålls som en fördel med denna metod även om det är osäkert hur det håller i ett längre perspektiv. Det uttrycks att det finns ingen utredning eller forskning som kan påvisa vilket som är bäst utifrån livslängd i förhållande till kostnad.

I reinvesteringsplanen (se nedan) finns tydliga mål beskrivna när det gäller driftsäkerhet i vattenledningssystemet. Likaså är ett prioriterat mål att minska tillskottsvatten (mer om detta i avsnitt 3.3) och genom detta öka kapaciteten på reningsverken.

Intervjuade framhåller att organisationen saknar kapacitet när det gäller personella resurser kring planerings- och strategiskt utredningsarbete. Det behöver finnas en tydlig resurs och närvaro från verksamhetens sida i kommunens planarbete. Även administrativt stöd är verksamheten enligt uppgift i stort behov av. Intervjuade exemplifierar detta genom att det finns en utförarorganisation som är väl anpassad till uppdraget men beställarsidan kan inte leverera underlag.

3.1 **Kommentar och bedömning**

Det genomsnittliga anslaget den senaste tidsperioden indikerar att ledningsnätet i Tranemo kommun förutsätts uppnå en livslängd på cirka 400 år. Detta förhållande kan självklart inte anses vara långsiktigt hållbart. Eftersom det handlar om långa tidscykler är det svårt att bedöma ett enskilt år i dessa perspektiv. Vi bedömer dock att det krävs en uthållighet i ambitionshöjningen för att det ska slå igenom på den historiska och ackumulerade omläggningstakten som varit och är alltför låg.

Vårt helhetsintryck är att verksamheten är på rätt väg genom att de tagit fram en stor del strategiskt underlag samt att det pågår arbete med underlag som saknats under lång tid. Vi bedömer också att deras ambition att uppnå kostnads kontroll och ett 0-läge är helt nödvändigt för att kunna "börja om" och ta fram underlag för en mer långsiktig finansiering av verksamheten som bör vara självfinansierad via avgifter.

Vi ser det av stor vikt att allt strategiskt underlag färdigställs och att verksamheten därefter konkretiserar sina ambitioner gällande ledningsförnyelse i ett långsiktigt perspektiv. Vi har respekt och förståelse för att det för tillfället finns andra investeringsprojekt som är mer akuta att prioritera (se vidare nedan).

Vi bedömer att kommunstyrelsen behöver göras en analys av nuvarande organisations sårbarhet och en bedömning av kapaciteten på utredningssidan i verksamheten.

3.2 Styrdokument och konsekvensbeskrivningar

lakttagelser

Kommunstyrelsen fastställde 2021-03-22 riktlinjer för vatten och avlopp i Tranemo kommun. Riktlinjerna beskriver hur kommunen avser att arbeta i långsiktiga frågor som rör vattenförsörjning och hantering av dag- och spillvatten. Som underlag till riktlinjerna har ett flertal andra dokument tagits fram tillsammans med Sweco. Bland annat finns en VA-översikt, bedömning och klassificering av VA-planområde, konsekvensbedömning av VA-handlingsplanens genomförande, åtgärdslista.

Nedan beskrivs utvalda delar ur dessa dokument och som har relevans på granskningens revisionsfrågor. Några direktiv i riktlinjerna är:

- Förnyelse och underhåll av VA-anläggningar ska över tid genomföras så att anläggningarnas status bevaras eller förbättras.
- Kommunen ska skapa drift- och underhållsplaner för sina anläggningar och ledningsnät.

Intervjuade framhåller att verksamheten behöver sträva efter att ha en långsiktig underhållsplan. Som redovisats ovan i rapporten behöver kunskapen som finns "i huvudet" på folk formaliseras och dokumenteras. Det finns som tidigare påpekats svårigheter att hinna med detta arbete då det händer mycket just nu i verksamheten som gör att planeringen omkullkastas.

- Kommunens allmänna dricksvattentäkter ska ha ett fullgott och aktuellt vattenskydd som säkerställer råvattenkvalitet och kvantitet.
- Tillgång till reservvattenförsörjning motsvarande normalbehovet hos alla abonnenter ska eftersträvas.
- Inom allmänt VA-område ska över tid mängden tillskottsvatten i spillvattenledningar minimeras.
- Hållbar dagvattenhantering ska eftersträvas (rening, fördröjningsmagasin, infiltration samt belysas tidigt i planprocessen mm)

Av kommunens VA-strategi (VA-översikt) framgår av Swecos analys kommunens styrkor och utmaningar för kommunens VA-försörjning.

Styrkor:

- Kommunen har god grundvattentillgång
- Kommunen har god kännedom om vattentäckernas kapacitet
- Kommunens vattentäkter har nya vattenskyddsområden och vattenskyddsföreskrifter (2019)
- Välutvecklat samarbete mellan sjuhäradskommunerna

Utmaningar:

- Fler av kommunens allmänna vattentäkter saknar vattendomar
- Det finns en sårbarhet i organisation där VA-försörjningen är beroende av ett fåtal personer.
- Relativt stort underhållsbehov i både verk och ledningar (många anläggningar).
- Insatser behövs för en mer hållbar dagvattenhantering.
- Insatser och utredningar behövs kring fenomenet tillskottsvatten.

I styrdokument "*Bedömning och klassificering av VA-planområden*" finns identifierat vilka områden i kommunen som kan bli aktuella för kommunal VA-försörjning enligt vattentjänstlagen. Ett område med stort behov av en förändrad VA-struktur får enligt planen en högre prioritet för utbyggnad än ett område med små behov. Faktorer som påverkar behovet är bland annat antal hushåll, bebyggelsestryck, recipientens känslighet, vattenkvalitet och tillgång till vatten.

Intervjuade framhåller att de olika dokumenten kan förklaras med att kommunens VA-strategi med tillhörande dokument har en stark koppling till kommunens övriga planeringsarbete såsom översiktsplan och arbete med detaljplaner inkl. miljöfrågor. VA-planen som ska antas berör mer VA-specifika frågor och prioriteringar.

Intervjuade framhåller också att det idag finns betydligt bättre samverkan med kommunen i planeringsprocesser än vad som var fallet tidigare.

I Tranemo kommun finns en åtgärdsplan för ledningsnätet 2021–2024. I planen beskrivs att VA-enheten har som mål att genomföra omfattande kartläggningar av ledningsnätet i alla kommunens prioriterade tätorter. Kartläggningen syftar till att skapa underlag för prioritering av åtgärdsbehovet. Ett annat mål är att inspektera och filma 1500 m ledning per år och minska ovidkommande vatten på ledningsnätet. Några exempel på prioriteringar kommande år är:

- Relining av ledning (Trelleborgsvägen)
- Renovering huvudledning mellan R27 och Limmared
- Filmning relining och ledningsbyte gator Uddebo
- Ledningsrenoveringar Limmared
- Byggnation överföringsledning Dalstorp till Ljungsarp via Gölingstorp.
- Totalrenovering avloppsreningsverk Grimsås.

Som framhållits ovan saknas i dagsläget en långsiktig underhållsplan. Även tillsynsmyndigheten har påpekat att de vill se en plan på åtminstone fem år. Intervjuade framhåller att de tycker att fem år är lite kort tid för att få en bedömning om de långsiktiga behoven.

Utöver behoven av reinvesteringar på ledningsnät finns behov av insatser på olika sätt i både vattenverk och reningsverk. Intervjuade framhåller att när det gäller vattenverken finns inga stora behov av åtgärder i närtid. En incident under början av

2022 inträffade dock i Långhems vattenverk på grund av plötslig brist i vattentillförseln till vattentäkten. Förklaringar till det inträffade är att ett sprängningsarbete 4 mil från täkten skapade en spricka i berget som fortplantade sig som en rörelse i berggrunden som tillfälligt torrlade vattentäkten. Problemet uppges nu vara åtgärdat genom att en ny brunn ersatt den aktuella. När det gäller vattentäkterna i Långhem är dock detta ett prioriterat område då Långhem anses vara en ort där bebyggelse och expansion planeras. Etablering av batterifabrik planeras eventuellt att placeras i Lockeryd, Svenljunga kommun, vilket är cirka 1 mil från Långhem vilket ställer krav på såväl säkra vattentäkter och eventuell reservtäkt (mer om detta nedan i avsnitt 4).

När det gäller reningsverken behöver det enligt uppgift göras åtgärder eftersom förelägganden getts i tillsynen. Slutsatsen är enligt intervjuade att verksamheten behöver uppdatera kontrollprogram för alla reningsverk. I detta arbete framhålls att extern hjälp kan behövas även om ambitionen är att göra det mesta i egen regi då det blir en implementering bland personalen och en större förståelse.

Nytt reningsverk i Dalstorp är under genomförande. Något mindre reningsverk kommer läggas ned och arbete med överföringsledningarna pågår för att minska sårbarhet.

Reningsverket i Grimsås behöver renoveras och är i upphandlingsfas för tillfället. Uppskattad kostnad för renoveringen är 20 mnkr. På tur efter Grimsås är Långhems reningsverk som också behöver åtgärdas på grund av de miljökrav som ställs.

3.2.1 **Kommentar och bedömning**

Vår bedömning är att det finns en god kunskap om vilka åtgärder som behöver göras och verksamheten är inne i verkställigheten av dessa mest akuta åtgärder vid tidpunkt för granskningen.

Vi har tidigare framhållit att verksamheten är på rätt väg gällande strategiskt underlag och arbete med planer för att utvecklingen ska säkras. Här återstår en hel del och vi vill lyfta fram behovet av att det tas fram en långsiktig underhållsplan för ledningar och verk som identifierar och klassificerar behoven på minst 10 års sikt och att denna plan revideras och hålls aktuell. Vi har förståelse för att detta arbete kanske inte hinner bli gjort under det närmaste året.

I avsnitt nedan redogörs mer för finansiering och taxor men vi vill särskilt framhålla den långsiktiga underhållsplanens betydelse som underlag även för planering av den framtida finansieringen av verksamheten, dvs hur taxeutvecklingen behöver se ut.

3.3 **Verksamhetsmål, statistik, driftsäkerhet och kvalitet**

lakttagelser

I granskningen har vi begärt in statistik för volymer när det gäller renat avloppsvatten, producerad volym samt debiterad volym. Med denna statistik som grund har vi räknat fram mängden ovidkommande vatten samt vattenförlusten de senaste åren.

Tabellen nedan visar att det finns ett omfattande inläckage av tillskottsvatten (förhållande mellan mängd debiterad vattenmängd och renat spillvatten). Det årliga

genomsnittet för de senaste åren ligger kring 63 %. I jämförelse med andra kommuner är nyckeltalet för Tranemo kommun ungefär likvärdigt med de mindre kommunerna³.

Nivåerna på andelen tillskottsvatten är delvis en indikator som vittnar om ledningsnätets status. Inläckaget uppstår ofta genom inträngning av vatten från dagvattenledning, ofta genom felkopplade ledningar till spillvattenledning. Inträngning av vatten sker också till otäta spillvattenledningar. De stora regnmängderna under senare år har ökat på inläckaget.

Intervjuade framhåller att det inte finns något specifikt angivet måltal för ovidkommande vatten men att ambitionen är tydlig att minska detta.

Verksamhetsmått och nyckeltal

Tabell 3.3.1

	2016	2017	2018	2019	2020
Renad volym i m3	1 429 609	1 548 042	1 280 297	1 579 654	1 677 467
Ovidkommande vatten (inläckage) %	55 %	67 %	58 %	68 %	67 %
Producerad/levererad vattenmängd i m3	891 320	762 817	821 404	891 350	998 687
Vattenförlust (utläckage) %⁴	28 %	33 %	34 %	43 %	45 %
Debiterad vattenmängd m3	635 419	507 981	537 902	506 858	545 248

Vattenförlusterna förefaller mycket höga i Tranemo kommun (förhållandet mellan producerad och debiterad mängd vatten) och uppgår till cirka 36 % sett som genomsnitt för de senaste åren. Trenden är också ökande. I detta medelvärde har inte avdrag gjorts för spolning av ledningar vilket gör vattenförlusten något mindre. Parametrar som påverkar vattenförlusten, utöver spolningar, är bland annat: status på vattenledningar (läckage) och vattenläckor i ledningsnätet. När det gäller vattenläckor/rörbrott uppgår dessa enligt uppgift till cirka 15 st/år.

³ Motsvarande genomsnittsvärde för Eksjö är 64 % Varberg är 57 %, Växjö 52 %, Eskilstuna 57 % Värnamo 41 % och Markaryd 66 %.

⁴ Spolad mängd vatten har inte dragits ifrån.

Intervjuade framhåller att det behöver göras mer mätningar för att få olika mätvärden. Detta också för att lättare kunna identifiera läckor. Detta arbete pågår enligt uppgift.

Intervjuade tjänstepersoner framhåller också att dessa frågor behöver lyftas politiskt då vissa åtgärder ingriper på enskildas fastigheter och där åtgärder krävs. Det behövs dock enligt intervjuade först tas fram ett tydligt konsekvensunderlag innan frågan är politiskt mogen. Intervjuade framhåller också att det är av stor vikt att beslut kommer till när det väl gjorts utredningar så att det inte läggs pengar på bara utredningen som inte leder någon vart. Exempel som nämns är utredning i Grimsås där det finns särskilda problem med ovidkommande vatten som är för högt.

I vissa reningsverk påverkar nivån på det ovidkommande vattnet kapaciteten i reningsverket vilket är en orsak till att åtgärder behöver vidtas i reningsverken. Arbetet med överföringsledningar och nedläggning av mindre reningsverk är därför en åtgärd för att komma tillrätta med sårbarhet i enskilda reningsverk.

När det gäller tillsynen av vattenverk, (vattenkvalitet) och reningsverk, (miljökrav) framhålls att Tranemo sedan 2019 samverkar med Gislaveds kommun i tillsynsverksamheten. Intervjuade framhåller att det sedan övergången till Gislaved har funnits en del osäkerhet från tillsynspersonalen hur och vilka resurser de ska ha för tillsyn i Tranemo. Coronapandemin har också försvårat och påverkat kontakten med inspektörerna. Under 2021 gjordes tillsyn av vattenverken utan anmärkningar mer än det framfördes från verksamhetens sida att det pågår arbete med uppdatering av egenkontrollprogrammen.

I det stora hela är vattenkvaliteten god i Tranemo kommun genom de grundvattentäkter som finns. Utredning pågår också gällande förekomst av nya och eventuella reservvattentäkter. Likaså pågår dialog med Länsstyrelsen kring vattendomar.

3.3.1 **Kommentar och bedömning**

Att en tredjedel av en producerad vara "försvinner" och aldrig blir debiterad kan inte anses vara rimligt.

Vår uppfattning är att det finns insikt i de åtgärder som krävs för att minska de problem som finns när det gäller tillskottsvatten och vattenförluster. Vi rekommenderar att åtgärder som identifieras i olika utredningar tydligt presenteras för kommunstyrelsen och kommunfullmäktige så att det skapas en förståelse för de åtgärder som behövs.

3.4 **Taxa och kostnadsfördelning mellan VA- och skattekollektiv**

lakttagelser

Månadskostnaden i Tranemo 2021 för en normalvilla är 826 kronor⁵. Genomsnittskostnaden i Västra Götalands län är 733 kronor. Lägsta månadskostnaden i riket 2021 för en normalvilla har Solna (271kr/mån). Högsta månadskostnaden 2021 för samma villa har Tjörns kommun med 1303 kronor/månad.

⁵ Statistik Svenskt vatten, bruksavgift typhus A.

Som redovisats ovan kommer VA-verksamheten behöva ökad finansiering för att klara av kommande års stora behov. Enligt intervjuade har det historiskt inte funnits tillräcklig styrning och kontroll över finansieringen. Under 2021 har enligt uppgift verksamheten kommit fram till att det första steget i att få denna kontroll är att få ordning på finansiering med ett 0-resultat.

Verksamheten har gått för mycket back historiskt vilket gjort att verksamheten delvis ha fått lägga projekt åt sidan och exempelvis inte tillsätta vakanta tjänster. Inför 2022 har taxan höjts med drygt 2 %. 2020 gjordes en plan för budget i balans fram till 2023. Taxehöjningar planeras för varje år fram till 2023. Därefter kan finansiering och budgetering hanteras i ett mer långsiktigt perspektiv.

Samordning och samsyn med VA-verksamheten fungerar enligt uppgift mycket bra och har blivit bättre sedan sammanslagningen av gatuavdelningen och VA-avdelningen (mars 2021). Med samplanering menas att när gatuavdelningen planerar underhåll på vissa gatusträckor så undersöks VA-ledningarna för bedömning om byte eller andra åtgärder ska ske innan gatan får ny toppbeläggning. Samarbetet med andra aktörer (ledningsägare) som har intressen i gatan uppges också vara bra.

Ledningsnätet finansieras av VA-avgifter. Lagstiftningen medför att det inte är tillåtet att överföra medel från VA-kollektivet till verksamhet inom skattekollektivet. Vid samordnade insatser i gatukroppen, d v s när gatukontoret ska återställa gatan vid ledningsgrävning uppges kostnadsfördelningsrutinerna vara att VA-kollektivet bekostar återställning när det handlar om VA-arbeten men att skattekollektivet kan betala ny asfalt om den aktuella sträckan ändå var i behov av ny toppbeläggning.

När det gäller kostnadsfördelning i gemensamma projekt exempelvis där både skatte- och avgiftskollektiv (VA) gör insatser i gatan framhålls att det i praktiken finns en modell som följs. Det finns dock ingen beslutad eller på annat vis formaliserad överenskommelse om hur kostnader ska fördelas. Frågan har hursomhelst enligt intervjuade diskuterats och principen uppges vara att om både gata och VA har ett behov av åtgärder en viss sträcka så betalar VA (avgiftskollektivet) för arbete och återställning kring ledningar och gata tar kostnaden för det översta skiktet.

Likaså anses det vara praxis att den som tar initiativet till åtgärden såsom VA i samband med en vattenläcka står för hela kostnaden. Att verksamheten ligger i samma organisation under samma ledning bidrar säkert enligt intervjuade till att det sällan uppstår några meningsskiljaktigheter kring kostnadsfördelningen.

Vid ledningsflyttningar på grund av exempelvis expansion och nybebyggelse ska kostnaderna fördelas mellan VA-kollektivet och skattekollektivet. Av skriften *"Vatten- och avloppsanläggningar i allmän mark – Utgångspunkter för fördelning av ansvar och kostnader mellan skatte- och avgiftskollektiv"* framgår att om kommunen tar initiativ till att VA-anläggning flyttas ska kommunen ersätta VA-kollektivet om anläggningen är högst 5 år gammal. Om VA-anläggningen är mellan 5 och 15 år gammal delas kostnaderna lika mellan kommunen och VA-kollektivet. Om VA-anläggningen är äldre än 15 år skall VA-kollektivet betala hela kostnaden för omläggningen. I Tranemo finns inget nedtecknat om vilka regler som ska gälla beträffande kostnadsfördelning vid ledningsflyttningar.

VA-verksamheten skall årligen ersätta kommunens kostnader på grund av att den allmänna VA-anläggningen är förlagd i kommunalt förvaltd mark. VA-avdelningen betalar enligt uppgift sådan avgift.

3.4.1 **Kommentar och bedömning**

Vi bedömer att det är av stor vikt att få ordning på kontroll över ekonomi och finansiering. Vi ser därför att nuvarande prioritering att få budget i balans är rimlig.

I ett längre perspektiv behöver verksamhetens behov tydligt redovisas och ställas mot den utveckling som erfordras gällande taxan.

Vi bedömer det som angeläget att principer om kostnadsfördelning i gemensamma projekt formaliseras och utmynnar i nedtecknade principer. Utöver en bättre effektivitet (mindre diskussioner om kostnader) i dessa ärenden skapas också en transparens i vad som gäller och säkerställer kontinuiteten vid eventuell personalomsättning.

4 **Dricksvattenförsörjning och beredskap**

4.1 **Ansvar för dricksvattenförsörjning**

Kommunfullmäktige har utifrån lagen om allmänna vattentjänster⁶ det övergripande ansvaret för VA-försörjningen. Kommunfullmäktige fattar beslut om VA-taxans konstruktion och kommunalt verksamhetsområde för VA.

Kommunstyrelsen som huvudman äger och har driftansvaret för den allmänna Va-anläggningen och ansvarar även för planering och utbyggnad av anläggningen och med den samordning som krävs med kommunens övriga verksamheter. Av Plan- och bygglagen framgår exempelvis att Översiktsplanen ska ge vägledning för beslut om användning av mark- och vattenområden. Mark- och vattenområden ska användas för det eller de ändamål för vilka de är mest lämpade. Såväl i översiktsplanering som i detaljplaneprocesser krävs samordning och planering.

Kommunstyrelsen har enligt Kommunallag och sitt eget reglemente⁷ ett helhetsansvar för kommunens verksamheter, utveckling och ekonomiska ställning. Styrelsen ska leda och samordna förvaltningen av kommunens angelägenheter. I Tranemo kommun tillämpas utskottsorganisation under kommunstyrelsen vilket innebär att kommunstyrelsen är tillika driftsnämnd över alla kommunala verksamheten undantaget myndighetsutövning på miljö- och byggsidan.

I kommunstyrelsens reglemente framgår också att kommunstyrelsens allmänna utskott är tillika ansvarig för kommunens uppgifter enligt lagen (2006:554) om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap.

---

⁶ SFS 2006:412

⁷ Fastställt 2021-05-10.

4.2 VA-försörjning (dricksvatten, spillvatten och dagvatten)

4.2.1 Dricksvatten

lakttagelser

I Tranemo kommun finns 38 ytvattenförekomster (14 sjöar och 24 vattendrag). Ingen ytvattenförekomst används i dricksvattenförsörjningen.

Vidare finns 16 grundvattenförekomster. Samtliga grundvattentäkter bedöms ha god kvalitet och kvantitet. I kommunens vattenförsörjning används 10 grundvattentäkter varav en utgör en reservvattentäkt.

Den största vattentäkten är Ljungsnäs vattentäkt som försörjer 3300 personer i Tranemo, Limmared och Månstad. Långhem vattentäkt försörjer cirka 1400 invånare. Övriga vattentäkter finns i orterna: Dalstorp, Tåstarp, Ljungsarp, Sjötofta, Grimsås, Nittorp, Hulared och Ölsremma.

Kommunen mäter regelbundet grundvattennivåerna och bedömningen är att kapaciteten är tillräcklig vid alla vattentäkter för att tillgodose nuvarande behov av vatten. Dock saknas vattendom för flertalet täkter.

Kommunens största vattenverk Ljungsnäs har reservvattentillgång genom Tåstarp vattenverk och tvärtom.

Dalstorp har brist på bra råvatten (förekomst av järn och mangan). Utredning av vattentäkter och reservvattentäkter pågår.

Vattenskyddsföreskrifter för vattentäkterna Ljungsnäs, Tåstarp, Långhem, Dalstorp, Ljungsarp, Nittorp, Hulared, Sjötofta och Ölsremma fastställdes 2019-12-09 av kommunfullmäktige. Länsstyrelserna för Västra Götaland och Jönköping fastställde 2021-11-20 skyddsföreskrifter för Grimsås vattentäkt med anledning av att skyddsområdet sträcker sig in i Gislaveds kommun, Jönköpings län.

Risker intill vattentäkterna finns delvis genom att väg 27 samt väg 156 passerar vattentäkter. Det pågår skyltning av vattenskyddsområden utmed vägarna. Under 2022 ska samtliga skyltar vara uppsatta enligt intervjuade. Enligt uppgift framhålls att kontakten med räddningstjänsten kring vattenskyddsfrågor kan utvecklas även om intervjuade framhåller att de har full tillit till räddningstjänstens beredskap och kunskap om vattenskyddsområden och förekomst av täkter. Exempelvis inträffade en incident relativt nyligen där en bil brann inom ett vattenskyddsområde och där räddningstjänsten lät bilen brinna upp för att eliminera risken för släckskum och andra föroreningar skulle spridas vidare.

När det gäller skalskydd har en del åtgärder vidtagits nyligen genom att låssystem har bytts ut och numera finns endast digitala nycklar som loggar vem som går in. Alla verk är larmade och det finns fiberanslutning till alla. Behovet av larmning har diskuterats. Det finns även stängsel men inte på alla verk.

Reservkraft finns för vattenverket Tranemo. Intervjuade ser behov av att förstärka reservkraftlösning för ytterligare två verk och vill investera i detta.

4.2.2 Spillvatten

lakttagelser

I kommunen finns sju avloppsreningsverk. Sammantaget har cirka 73 % av invånarna sitt spillvatten kopplat till något av kommunens reningsverk. Det största reningsverket är Tranemo med 5350 abonnenter. Dalstorp är byggt 2014 och är näst största reningsverk.

För övriga verk finns renoveringsbehov. Vissa av verken ersätts med överföringsledningar och läggs därmed ned (se avsnitt ovan).

Enligt uppgift har samtliga avloppsreningsverk kapacitet att rena spillvatten enligt de krav som finns vid normala förhållanden.

4.2.3 Dagvatten

lakttagelser

En stor del av dagvattnet avleds i dagvattenledningarna. I takt med ökad byggnation och fler hårdgjorda ytor finns risk för ökade dagvattenflöden och förorening av dagvatten. Tranemo kommun saknar dammar eller fördröjningsmagasin som kan fördröja och rena dagvattnet.

Dagvattennätet består också av kombinerade ledningar, dvs dagvatten och spillvatten som leds till reningsverk. En stor del av det vatten som renas utgörs därför av dagvatten (se ovan inläckage/ovidkommande vatten). Mängden inläckage behöver minska på grund av kapacitetsbrist i nät och ineffektiv rening samtidigt behövs en viss nivå på dagvatten eftersom det annars blir andra problem i ledningsnätet.

Intervjuade framhåller att kunskap finns om de särskilda utmaningar som finns och vilka områden som har särskilda utmaningar (se tidigare avsnitt i rapporten). Vid tidpunkt för denna granskning pågår dagvattenutredning som kommer vara en viktig del av kommunens övriga planarbete och framtida utveckling av olika områden och därmed också ha en tydlig koppling till planprocesserna.

I syfte att uppfylla de krav som finns på att förbättra vattenkvaliteten och uppfylla miljö kvalitetsnormer behöver mängden föroreningar som dagvattnet för med sig minska. Likaså behöver dagvattensystemet anpassas för att klara ett förändrat klimat och mer intensiva regn. Intervjuade framhåller att det kommer behövas fler dagvattendammar och utjämningsmagasin både för hantering av ökade mängder regnvatten men också för reningens skull.

För Länsstyrelsen är frågan om dagvatten och skyfallshantering viktig å på detta sätt blir det ytterligare fokus på att hanteringen är korrekt. Det finns enligt uppgift numera en bra samverkan mellan VA-verksamheten och planhandläggarna inom detta område.

4.3 Nödvatten och krisberedskap

lakttagelser

Smitta, kontaminering, elavbrott och större vattenläckor kan leda till att invånarna blir utan rent vatten vilket är mycket sårbart för samhället och dess funktioner.

Vid avbrott i vattenförsörjningen (inkl. reservvatten) behövs en nödvattenförsörjning.

En nödvattenplan är tänkt som en beredskap inför en situation då avbrott uppstår i dricksvattenförsörjningen. Vid en sådan situation är det av vikt att i förväg ha klargjort tillsammans med andra förvaltningar vilka samhällsviktiga verksamheter samt prioriterade konsumenter⁸. som finns, logistikfrågor mm.

Vid ett större avbrott finns enligt uppgift ett etablerat samarbete kring nödvattenförsörjning inom området sjuhäradskommunerna med gemensamma "krisledningsdagar" och samarbete mellan krisberedskapssamordnarna.

Tranemo kommun har en nödvattenplan. Intervjuade framhåller dock att den inträffade händelsen med avbrott i vattenförsörjningen i början av 2021 visade tydligt att nuvarande nödvattenplan behöver uppdateras med aktuella uppgifter såsom telefonnummer mm.

Avbrott i vattenförsörjningen kan vara en extraordinär händelse i en kommun/region.

Enligt lag om åtgärder vid extraordinära händelser (2006:544) ska kommunerna ha en plan för hantering av extraordinära händelser som antas varje mandatperiod. Kommunstyrelsen i Tranemo kommun har antagit riktlinjer/handlingsplan för krisberedskap 2019. Till handlingsplanen finns också en risk- och sårbarhetsanalys med fokus på samhällsviktiga verksamheter.

I kommunens risk- och sårbarhetsanalys beskrivs inte dricksvattenavbrott i själva riskanalysen, däremot framgår att kostverksamheten bör öka förmågan att ta emot nödvatten och förmåga att tillaga enklare måltider. Vidare beskrivs att kommunens samhällsviktiga verksamheter bör ta fram planer för att bedriva verksamheten på den lägsta acceptabla nivån. Slutligen vilket också berör VA-verksamheten är klimatanpassning och mer långsiktiga åtgärder för att klara framtida extremväder.

När det gäller utbildning och övning framgår att krisorganisationen regelbundet ska öva och utbildas. Detta gäller likaså beredskapsfunktioner inom kommunal teknisk försörjning. Under en mandatperiod ska minst två övningar genomföras och utvärderas enligt handlingsplanen.

Enligt intervjuade har de inte deltagit i någon övning de senaste åren. Planer finns dock enligt uppgift att göra en övning under 2022–2023. Kommunens tidigare säkerhetssamordnare ville ha en övning specifikt kring vattenförsörjning men detta har inte gjorts under senare år. Intervjuade framhåller att de själva borde ta initiativ till att göra egna övningar och riskanalyser inom området.

4.3.1 **Kommentarer och bedömning**

Tranemo kommun och dess VA-verksamhet har nyligen testat sin nödvattenplan i skarpt läge genom det avbrott i vattenförsörjningen som ägde rum i början av 2022 i

---

⁸ Vårdcentraler, centralkök skola, äldreboenden mfl.

Långhem. Utifrån detta framgick behov av att uppdatera och aktualisera nödvattenplanen.

Vi vill rekommendera att övningsverksamheten ges större prioritet kommande år och ser att det är av stor vikt att olika kommunala verksamheter (särskilt samhällsviktiga verksamheter) involveras i en sådan övning.

5 Slutsatser och rekommendationer

Vi bedömer sammantaget att kommunen historiskt byggt upp en skuld i sin VA-infrastruktur. Vi välkomnar den ambitionshöjning som finns inom VA-verksamheten när det gäller att ta fram nödvändigt strategiskt underlag inom VA-området.

Det genomsnittliga anslaget den senaste tidsperioden indikerar att ledningsnätet i Tranemo kommun förutsätts uppnå en livslängd på cirka 400 år. Detta förhållande kan självklart inte anses vara långsiktigt hållbart. Eftersom det handlar om långa tidscykler är det svårt att bedöma ett enskilt år i dessa perspektiv. Vi anser det vara av stor vikt att allt strategiskt underlag färdigställs och att verksamheten därefter konkretiserar sina ambitioner gällande ledningsförnyelse i ett långsiktigt perspektiv.

Vårt helhetsintryck är att verksamheten är på rätt väg genom att de tagit fram en stor del strategiskt underlag samt att det pågår arbete med underlag som saknats under lång tid. Vi bedömer att ambitionen att uppnå kostnadskontroll och ett 0-läge ekonomiskt är helt nödvändigt för att kunna "börja om" och ta fram underlag för en mer långsiktig finansiering av verksamheten som bör vara självfinansierad via avgifter.

Vår bedömning är att det finns en god kunskap om vilka åtgärder som behöver göras och verksamheten är inne i verkställigheten av dessa mest akuta åtgärder vid tidpunkt för granskningen.

Vi bedömer att det behöver göras en analys av nuvarande organisations sårbarhet och en bedömning av kapaciteten på utredningssidan i verksamheten.

Vi bedömer också att det på sikt finns behov av att det tas fram en långsiktig underhållsplan för ledningar och verk som identifierar och klassificerar behoven på minst 10 års sikt och att denna plan revideras och hålls aktuell och ses som ett naturligt underlag även till den framtida finansieringen av verksamheten, dvs hur taxeutvecklingen behöver se ut.

Vi bedömer att det inte kan anses rimligt att en tredjedel av en producerad vara "försvinner" och aldrig blir debiterad. Vår uppfattning är att det finns insikt i de åtgärder som krävs för att minska de problem som finns när det gäller tillskottsvatten och vattenförluster. Vi vill uppmuntra till att åtgärder som identifieras i olika utredningar tydligt presenteras för politiken så att det skapas en förståelse för de åtgärder som behövs.

Vi ser det som angeläget att principer om kostnadsfördelning i gemensamma projekt formaliseras och utmynnar i nedtecknade principer. Utöver en bättre effektivitet i dessa ärenden skapas också en transparens i vad som gäller och säkerställer kontinuiteten vid eventuell personalomsättning.

Tranemo kommun
Granskning av kommunens
kapital i form av Va-anläggningar
samt dricksvattenförsörjning

Trots att vi ser att många positiva åtgärder vidtas för att säkra dricksvattenförsörjning och beredskap vill vi rekommendera att övningsverksamheten ges större prioritet kommande år och ser att det är av stor vikt att olika kommunala verksamheter (särskilt samhällsviktiga verksamheter) involveras i en sådan övning gällande längre avbrott i dricksvattenförsörjningen.

KPMG, Dag som ovan

Kristian Gunnarsson
Sakkunnig

Viktoria Bernstam
Sakkunnig
Kundansvarig